

СЕРЕДА О. Г.,

докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри трудового права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДОВИЦЬКИЙ О.,

студент II курсу факультету юстиції
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 349.3:355.08

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.1.22>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ВОЄННИЙ ЧАС

У статті розглядається актуальна правова проблема – невизначеність статусу додаткової винагороди, що виплачується військовослужбовцям відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 168 від 28 лютого 2022 року, з точки зору її врахування при обчисленні пенсійного забезпечення. Автори підкреслюють, що соціальний захист військових, особливо у період дії воєнного стану, має бути не лише формою юридичного забезпечення, але й моральним обов'язком держави перед громадянами, які забезпечують її безпеку ціною власного життя і здоров'я. У цьому контексті додаткова винагорода виступає як суттєвий компонент грошового забезпечення, що компенсує підвищений ризик, стрес і фізичні навантаження, які несуть військові в бойових умовах.

Проте в правозастосовній практиці склалася неоднозначна ситуація: з одного боку, зазначена виплата підлягає оподаткуванню та включенню до бази нарахування єдиного соціального внеску, що свідчить про її соціальний характер; з іншого боку, Пенсійний фонд України відмовляється враховувати її при призначенні пенсій, трактуючи як тимчасову виплату. Автори наводять судову практику, що підтверджує наявність правової колізії: одні суди визнають додаткову винагороду тимчасовою і такою, що не підлягає включенню до пенсійного розрахунку, інші – враховують її як постійне джерело доходу при визначенні, наприклад, розміру аліментів.

У статті пропонується порівняння правового статусу цієї винагороди з іншими одноразовими виплатами, зокрема «13-ю зарплатою», які, згідно із законом, враховуються у пенсійній базі. Враховуючи норми Конституції України (статті 21, 24, 46) та міжнародну практику, зокрема США, де бойові надбавки враховуються при обчисленні соціальних виплат ветеранам, автор обґрунтовує необхідність перегляду позиції держави.

У результаті аналізу запропоновано шляхи подолання правової колізії: уніфікація судової практики, внесення змін до законодавства, а також ініціювання конституційного провадження через Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Такі заходи сприятимуть забезпеченню справедливості у пенсійному забезпеченні військовослужбовців, зміцненню соціальних гарантій та відновленню довіри до державної політики в умовах збройного конфлікту.

Ключові слова: військовослужбовець, соціальний захист, пенсійне забезпечення, додаткова винагорода.

Sereda O. H., Udovytskyi O. Current issues of legal regulation of military personnel's monetary support during wartime

The article addresses a pressing legal issue—namely, the uncertain status of the additional remuneration granted to military personnel under Resolution No. 168 of the Cabinet of Ministers of Ukraine, dated February 28, 2022—specifically in terms of its consideration in pension calculations. The authors emphasize that the social protection of military personnel, especially during martial law, should be regarded not only as a legal obligation but also as a moral duty of the state to those who ensure national security at the cost of their own lives and health. In this context, the additional remuneration functions as a significant component of monetary compensation that offsets the heightened risks, stress, and physical strain faced by soldiers in combat conditions.

However, legal practice reveals a contradictory situation: on the one hand, the additional payment is subject to taxation and included in the unified social contribution base, indicating its social nature; on the other hand, the Pension Fund of Ukraine refuses to account for it in pension calculations, classifying it as a temporary payment. The authors highlight examples from case law that demonstrate this legal inconsistency: some courts recognize the payment as temporary and thus exclude it from pension calculations, while others consider it a permanent income source, for instance, in the context of child support determinations.

The article compares the legal status of this remuneration with other one-time payments, such as the “13th salary,” which, under Ukrainian law, is included in the pension base. Taking into account the provisions of the Constitution of Ukraine (Articles 21, 24, 46) and international practice—particularly that of the United States, where combat bonuses are considered in veterans’ social benefits—the authors argue for a reassessment of the state’s position.

The article proposes solutions to this legal conflict, including unification of judicial practice, amendments to legislation, and initiating constitutional proceedings via the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights. These measures would help ensure fairness in military pension provision, reinforce social guarantees, and restore trust in state policy amid armed conflict.

Key words: *military personnel, social protection, pension provision, additional remuneration.*

Вступ. Соціальний захист військовослужбовців є ключовим фактором підтримки тих, хто присвячує життя обороні держави. Особливої актуальності це набуло з початком повномасштабної агресії проти України 24 лютого 2022 року. Військовослужбовці щодня виконують критично важливі завдання, захищаючи суверенітет і територіальну цілісність держави, часто з ризиком для життя. Вони формують національну ідентичність, зміцнюють єдність суспільства та надихають майбутні покоління. У сучасних умовах протистояння зовнішній загрози, цінність їхньої служби неможливо оцінити виключно матеріально. Відданість та самопожертва захисників вимагають відповідного державного реагування у вигляді гідних соціальних гарантій – від житлових умов до пенсійного забезпечення. Забезпечення військових медичною підтримкою, грошовим забезпеченням і пенсіями – це не лише конституційний обов’язок, а й фундамент стабільності й безпеки країни. Належний соціальний захист – є не лише юридичним, а й моральним обов’язком держави та українського суспільства, що відображає вдячність суспільства за їхній героїзм.

Мета статті – проаналізувати правову природу додаткової винагороди, оцінити судову практику щодо її врахування при призначенні пенсій, виявити правові суперечності та запропонувати шляхи вирішення через механізми конституційного правосуддя та законодавчі зміни.

Стан дослідження проблематики. Питання соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей у своїх роботах досліджували такі вчені як: В. М. Андріїв, Г. О. Барабаш, В. С. Венедіктов, В. В. Жернаков, М. І. Іншин, А. Л. Клименко, В. Л. Костюк, О. В. Москаленко, Б. І. Сташків, О. В. Тищенко, І. Ю. Хомич, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишева, О. С. Щукін, М. М. Шумило, Л. П. Шумна, Г. О. Яковлева, О. М. Ярошенко та ін. Втім указані науковці протягом усієї незалежності України більше досліджували загальні питання надання соціальних гарантій військовослужбовцям та їх соціального забезпечення. Беззаперечно, вченими здійснено суттєвий внесок у розвиток науки трудового права та права соціального забезпечення, водночас на сьогодні, а особливо в умовах воєнного стану, питання грошового забезпечення військовослужбовців залишаються недостатньо вивченими.

Результати дослідження. Усвідомлюючи виняткову роль і значення військовослужбовців у сучасних умовах, необхідно звернути увагу й на зворотний бік їхньої професійної діяльності. Служба у Збройних Силах супроводжується постійною загрозою, високим рівнем ризику для життя і здоров'я, усвідомленням того, що кожна мить може спричинити фізичну або психологічну травму, а також викликати стресові стани, що мають довготривалий вплив на загальне благополуччя особи.

Характеризуючи військову службу в цілому Пасіка С. П. відносить її до особливого виду державної служби та виокремлює її характерні риси: «1) наявність постійної небезпеки для життя, оскільки військові беруть участь у бойових діях; 2) діяльність військових, уклад їхнього життя й побуту детально регламентовані; 3) на військових покладається підвищена юридична відповідальність за несення військової служби; 4) військові обмежені в політичних, економічних та інших правах. Компенсацією за це був гідний рівень задоволення матеріальних і духовних інтересів під час служби та відповідне соціальне забезпечення після її залишення» [1, с. 162]. Загалом варто підтримати викладені характеристики військової служби, зокрема її значущість, складність, а також високий рівень ризику для життя й здоров'я військовослужбовців. Такі умови служби вимагають не лише морального визнання, а й адекватного соціального та правового захисту, у тому числі в частині грошового забезпечення, медичної та психологічної допомоги.

Одним із ключових елементів грошового забезпечення у воєнний час є додаткова винагорода, запроваджена Постановою Кабінету Міністрів України № 168 від 28 лютого 2022 року [2]. Ця виплата компенсує особливі умови служби та зусилля військовослужбовців, які беруть участь у бойових завданнях. Проте Пенсійний фонд України не враховує ці виплати при обчисленні пенсій, обґрунтовуючи це тимчасовим характером виплати. Такий підхід породжує значну правову колізію та соціальну несправедливість.

У міжнародній практиці варто звернути особливу увагу на правове регулювання у США. У Сполучених Штатах, відповідно до Title 38 of the United States Code Veterans' Benefits (§§ 1110, 1114), ветерани мають право на грошові компенсації, розмір яких залежить від ступеня інвалідності, отриманої під час проходження служби [3]. Окремі положення, що стосуються додаткових виплат за участь у бойових діях, передбачені також у Code of Federal Regulations Title 38 [4].

Звернемось до аналізу правової природи додаткової винагороди. Така винагорода, запроваджена Постановою Кабінету Міністрів України № 168 від 28 лютого 2022 року, є складовою грошового забезпечення військовослужбовців, поліцейських та працівників ДСНС, які виконують бойові завдання або беруть участь у забезпеченні національної безпеки в умовах воєнного стану [2]. Виплата здійснюється пропорційно до часу виконання таких завдань, а її розмір визначається на підставі відповідних наказів командирів (начальників).

Попри те, що зазначені виплати підлягають оподаткуванню (з них утримуються податок на доходи фізичних осіб, військовий збір, а також нараховується єдиний соціальний внесок), Пенсійний фонд України не враховує їх під час обчислення пенсій. Офіційна позиція органу базується на тому, що додаткова винагорода має тимчасовий, надзвичайний характер і не є постійною складовою грошового забезпечення, а отже, не підпадає під дію статті 43

Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [5].

Цей підхід знаходить відображення у судовій практиці. Зокрема, у постанові Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 10.12.2024 у справі № 580/9551/23 зазначено, що додаткова винагорода є одноразовою виплатою, яка не включається до складу грошового забезпечення для пенсійного розрахунку [6]. Аналогічної позиції дотримується Велика Палата Верховного Суду у постанові від 29.08.2024 у справі № 640/13029/22, підкреслюючи тимчасовість виплат у розмірі 30 000 грн [7].

Разом з тим, сплата єдиного соціального внеску з таких сум свідчить про їхню роль у формуванні системи соціального забезпечення. Це породжує правову колізію: з одного боку, додаткова винагорода включається до бази для сплати єдиного соціального внеску, що зазвичай свідчить про врахування таких сум при визначенні пенсійних прав; з іншого – вона виключається з розрахунку пенсії, позбавляючи військовослужбовців частини належних їм соціальних гарантій.

Для оцінки справедливості невключення додаткової винагороди до пенсійного розрахунку доцільно порівняти її з іншими виплатами, які, хоч і мають одноразовий характер, все ж враховуються при обчисленні пенсії. Одним з таких прикладів є винагорода за підсумками року (13-та зарплата), яка є одноразовою виплатою, але згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» вона враховується при призначенні пенсії [8]. Аналогічну функцію виконує і додаткова винагорода для військовослужбовців, що передбачена Постановою Кабінету Міністрів України № 168 від 28 лютого 2022 року [2]. Ця виплата компенсує зусилля військовослужбовців, які перебувають у бойових умовах, де ризик для життя є підвищеним. Як і «13-та зарплата», додаткова винагорода є частиною грошового забезпечення, що безпосередньо пов'язана з виконанням професійних обов'язків, і хоча вона є одноразовою, її значення для військових не менш важливе.

Виключення додаткової винагороди з пенсійного розрахунку виглядає як дискримінація, порівняно з іншими категоріями працівників, чиї одноразові виплати враховуються при обчисленні пенсії. Відсутність такої компенсації в пенсійному забезпеченні військових свідчить про неповне врахування тяжких умов служби та відповідальності, яку несуть ці особи, захищаючи державу в умовах війни.

Існуюча судова практика з цього питання демонструє розбіжності у визначенні згаданої виплати як тимчасової або постійної.

Так, рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 9 травня 2024 року у справі № 118930734 вказує на неврахування додаткової винагороди при нарахуванні одноразової грошової допомоги при звільненні [9]. Це свідчить про те, що суд визнає додаткову винагороду як тимчасову виплату, яка не входить до складу пенсійного забезпечення. А у рішенні Запорізького окружного адміністративного суду від 24 січня 2024 року у справі № 280/9234/23 та Постанові Третього Апеляційного адміністративного суду від 12 червня 2024 року у справі № 280/9234/23 підтверджується постійний характер виплат для цілей аліментів [10]. Це означає, що суд розглядає додаткову винагороду як постійний дохід, що враховується при визначенні розміру аліментів.

Така неузгодженість судової практики є серйозною правовою проблемою. Вона ставить під сумнів єдність правозастосування та призводить до створення правової невизначеності для військовослужбовців, які, з одного боку, намагаються отримати справедливе пенсійне забезпечення, а з іншого – стикаються з відмовами в врахуванні цієї винагороди. Це створює ситуацію, коли одна й та сама виплата може розглядатися по-різному в залежності від конкретного випадку, що є юридично нестабільним.

Суперечлива судова практика, яка розглядає виплату як тимчасову для пенсій, але регулярну для аліментів, створює правову невизначеність. Вирішення через конституційні скарги та законодавчі зміни є необхідним для забезпечення справедливого пенсійного забезпечення та виконання моральних і юридичних обов'язків держави перед захисниками.

Універсальне рішення цієї суперечності полягає в уніфікації судової практики, щоб чітко визначити, чи є додаткова винагорода постійним або тимчасовим доходом для всіх правових контекстів, у яких вона розглядається. Зокрема, для пенсійного забезпечення, де важливим є будь-який компонент грошового забезпечення, ця винагорода повинна бути врахована так само, як і інші регулярні виплати.

Неврахування додаткової винагороди при призначенні пенсій порушує конституційні принципи рівності та справедливості, закріплені у статтях 21 і 24 Конституції України. Військовослужбовці, які виконують завдання в умовах воєнного стану, отримують значно менші пенсії порівняно з іншими працівниками, чії одноразові виплати враховуються. Це не лише несправедливо, а й суперечить конституційним гарантіям рівного права на соціальний захист.

Стаття 46 Конституції України забезпечує право на соціальний захист, включаючи пенсії. Сплата єдиного соціального внеску з додаткової винагороди підтверджує її роль у соціальному забезпеченні, що підтримується Законом України «Про збір та облік єдиного внеску» [11]. Виключення цих виплат з пенсійних розрахунків суперечить цьому принципу, применшуючи соціальну значущість військової служби.

З огляду на чинну судову практику, шанси на успіх у судах загальної юрисдикції щодо врахування додаткової винагороди при нарахуванні пенсій є низькими через усталене трактування цих виплат як тимчасових. Проте звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який може подавати конституційні скарги до Конституційного Суду України, є перспективним шляхом. Прецедент Конституційного Суду у справі № 5-р/2020, який визнав неконституційними обмеження пенсій для окремих категорій громадян, свідчить про можливість успішного оскарження положень постанови № 168 або інструкцій Пенсійного фонду, якщо вони порушують статті 24 і 46 Конституції України [12].

Висновки. Соціальний захист військовослужбовців у період воєнного стану є не лише юридичним обов'язком держави, а й моральною відповідальністю перед тими, хто ціною власного життя і здоров'я забезпечує безпеку та незалежність України. У сучасних умовах така підтримка повинна бути всебічною і включати, зокрема, гідне грошове забезпечення та адекватну пенсійну систему. Судова практика щодо врахування додаткової винагороди є суперечливою: у пенсійних справах вона визнається тимчасовою, а в контексті аліментів – постійною. Це свідчить про відсутність уніфікованого підходу у правозастосуванні, що створює правову невизначеність та підриває принципи рівності й справедливості.

У довгостроковій перспективі необхідним є внесення змін до законодавства, які б чітко визначали статус додаткової винагороди як складової грошового забезпечення, що підлягає врахуванню при обчисленні пенсій. Це дозволить забезпечити єдність правозастосування, посилити соціальний захист військовослужбовців і зміцнити довіру до держави.

Список використаних джерел:

1. Пасіка С. П. Деякі питання регулювання соціального забезпечення військовослужбовців. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Право*. 2011. Вип. 15. С. 162–166.
2. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. Дата оновлення: 29.03.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/168-2022-%D0%BF> (дата звернення: 27.05.2025 р.).
3. Veterans' benefits Code of 02.09.1958 no. Title 38 as of 6 December 2002. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/38> (date of access: 27.05.2025 p.).
4. Pensions, Bonuses, and Veterans' Relief Code of Federal Regulation of 22.06.1944 no. Title 38 as of 04.01 2025. URL: <https://www.ecfr.gov/current/title-38/chapter-I/part-76?toc=1> (date of access: 27.05.2025 p.).
5. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 № 2262-XII. Дата оновлення: 04.04.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення: 27.05.2025 р.).

6. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 10.12.2024 р., судова справа №580/9551/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123658530> (дата звернення: 27.05.2025 р.).

7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29.08.2024 р., судова справа № 640/13029/22. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/121753933> (дата звернення: 27.05.2025 р.).

8. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. Дата оновлення: 04.04.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 27.05.2025 р.).

9. Рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 04.05.2024р., судова справа № 460/25103/23. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/118930734/> (дата звернення: 27.05.2025 р.).

10. Постанова Третього Апеляційного адміністративного суду від 12.01.2024р., судова справа № 280/9234/23. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/119848013> (дата звернення: 27.05.2025 р.).

11. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI. Дата оновлення: 01.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення: 27.05.2025 р.).

12. Рішення Конституційного Суду України від 17.03.2020 р., судова справа № 5-р/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-20#Text> (дата звернення: 27.05.2025 р.).

